

Kunsthistorische Dag 2009: Kunsthistorici gaan digitaal

Op 20 november j.l. vond de jaarlijkse Kunsthistorische Dag van de VNK plaats in het RKD in Den Haag. Het middagprogramma omvatte een viertal lezingen, die de breedte van het thema belichtten.

Tijdens de eerste presentatie ging **Rieke van Leeuwen**, conservator kunsthistorische databases bij het RKD, in op de digitale architectuur van het RKD. Hoewel het fundament van de database is gelegd in de jaren 1980, is deze nog steeds in ontwikkeling doordat er steeds weer conversies plaatsvinden. De bedoeling is dat de samenhang van het geheel groter wordt en dat het mogelijk wordt dwarsverbanden te leggen. Er zijn databases over de eigen collectie van het RKD, en databases die een hulpmiddel zijn voor de erfgoedsector. Kerntaken van het RKD zijn namelijk het verzamelen, ontsluiten, beheren en beschikbaar stellen van de RKD collecties én zich voor de erfgoedsector profileren als thesaurusbeherende instelling. RKDartists, gestart als papieren systeem, had vanaf het begin een bredere scope dan alleen een kunstenaarsindex. Ook kunsthandelaars, kunstverzamelaars en kunsthistorici zijn opgenomen in de database. De database vormt een index op de omvangrijke kunsthistorische documentatie van het RKD. Ook andere erfgoedinstellingen gebruiken RKDartists als thesaurus bij het ontsluiten van hun eigen collecties.

RKDartists bevat op dit moment gegevens van zo'n 250.000 kunstenaars en sinds kort ook van 40.000 fotografen, dankzij de samenwerking met Het Fotomuseum Rotterdam en www.fotografen.nl. De gegevens worden stelselmatig aangevuld door medewerkers van het RKD en er wordt informatie toegevoegd van gebruikers buiten het RKD, die hun vondsten doorgeven. Ook krijgt het RKD regelmatig informatie van de kunstenaars zelf of van hun familieleden. Op deze manier werkt RKDartists als een platform voor het verzamelen van gegevens over kunstenaars.

RKDimages is een database met beschrijvingen en afbeeldingen van hoofdzakelijk Nederlandse schilderijen, tekeningen, prenten en originele foto's van vóór de Tweede Wereldoorlog (dit in verband met het copyright probleem van moderne kunst). Inmiddels bevat deze database ca. 155.000 kunstwerken. In RKDimages komen ook records voor van kunstwerken die niet in de papieren beelddocumentatie zitten.

Het dak van het digitale RKD gebouw is RKDmonographs: een digitale publicatie online waarbij informatie uit de databases wordt opgehaald, zodat RKD bezoekers het bestudeerde materiaal in een wetenschappelijke context kunnen plaatsen.

Andere, recente digitaliseringsprojecten binnen het RKD zijn

ondermeer het onlangs gelanceerde Iconclass, de Art & Architecture Thesaurus en het Centraal Register Vormgevers Archieven. Voortdurend wordt gewerkt aan een nog betere doorzoekbaarheid van de RKD databases.

(www.rkd.nl)

Vervolgens was het woord aan **Truus van Bueren**, universitair hoofddocent aan de Universiteit Utrecht. Zij wist op overtuigende wijze duidelijk te maken hoe de digitale ontsluiting van bestaande onderzoeksgegevens een welkom instrument kan zijn bij verdere studie. In een uitvoerige en zeer gespecialiseerde database bracht zij met behulp van andere onderzoekers de afbeeldingen en vele gegevens samen van ruim 500 memorievoorstellingen die voornamelijk gemaakt werden in de periode tussen c. 1480 en 1585 op het grondgebied van het huidige Nederland. Deze in de regel gebeeldhouwde of geschilderde voorstellingen bestonden uit religieuze scènes met portretten (en/of wapenschilden) en geschreven teksten en waren een wijdverbreid fenomeen in de genoemde periode. De teksten identificeerden de geportretteerden en riepen de beschouwer op voor hun zielenheil te bidden, waarmee de memorietafel een functie had in de middeleeuwse dodengedachtenis. Naast dit religieus-liturgische aspect had de memoriecultuur ook vaak sociale, historische, juridische en politiek-maatschappelijke componenten. Het hier en hiernaars waren nauw met elkaar verbonden. Een voorbeeld van een memoriefafel is het beroemde drieluik *Laatste Oordeel van Anna van Noordwijk*. Het werd rond 1510-15 door Jan Mostaert gemaakt voor de Dominicanerkerk in Utrecht (nu in het Rheinisches Landesmuseum, Bonn). Met behulp van de voornoemde database kunnen specifieke aspecten van deze *memoria* op vrij eenvoudig wijze vergeleken worden met andere stukken, waardoor bepaald kan worden of en in hoeverre het stuk conventioneel of juist onconventioneel is. Truus van Bueren kwam aan de hand van de database onder andere tot de conclusie dat het *Laatste Oordeel van Anna van Noordwijk* de enige memorietafel is waarin de familie van de afgebeelde vrouw een centrale rol speelt en dat het maar zeer zelden voorkomt, dat meerdere generaties geportretteerden voorkomen en dat er geen andere *memoria* is waarin een afbeelding van het Laatste Oordeel wordt gecombineerd met standaard heiligen als voorsprekers. Al deze afwijkingen van de conventie genereren weer interessante

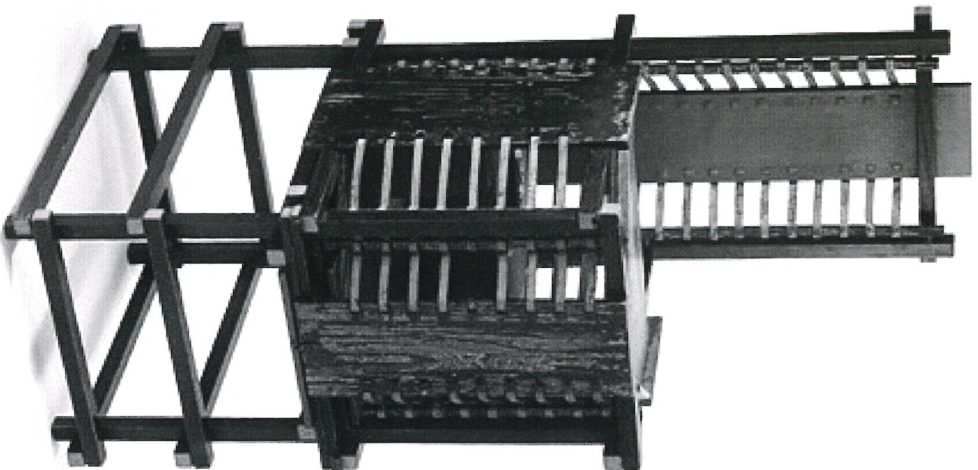
2008.1.0631 (1-3)

De Aanwinst: Kinderstoel van Rietveld

door Lex Bosman

Door een unieke samenwerking hebben het Centraal Museum in Utrecht en het Amsterdamse Stedelijk Museum samen de zogenaamde Witteveen Kinderstoel verworven. Een kinderstoel als nieuw onderdeel van een belangrijk museum voor moderne kunst, en dat nog samen met een ander museum?

Het feit dat het hier gaat om een stoel die door Gerrit Rietveld is ontworpen verklaart veel van de mogelijke verbazing. Ingeborg de Roode (Stedelijk Museum) en Ida van Zijl (Centraal Museum) zijn erg blij met de aanwinst, want van de vroege meubelen die Rietveld heeft ontworpen en gemaakt zijn nog maar erg weinig originele exemplaren overgebleven. Dat deze stoel nog bestaat en enige jaren geleden is opgedoken op een veiling was voor de twee musea een aangename verrassing. Het bleek echter niet eenvoudig om het prijzige exemplaar te verwerven, maar door de handen ineen te slaan en met ruimhartige steun van de Vereniging Rembrandt, de Mondriaanstichting en het K.F. Heinfonds is het gelukt om de kinderstoel in bezit te krijgen.

Gerrit Rietveld publiceerde in *De Stijl* in 1919 zijn kinderstoel, waarvan de presentatie opviel door de stoel als een werkelijk ruimtelijk object af te beelden. Met deze publicatie werd voor het eerst een ontwerp van Rietveld gepubliceerd en bovendien was het voor het eerst dat in *De Stijl* een meubelstuk werd afgebeeld. Voor ir. Schelling, die bij de Spoorwegen werkzaam was, en met wie Rietveld bevriend was, maakte de architect en meubelmaker in de zomer van 1918 onder meer een box en een eerdere versie van de kinderstoel. Tot enkele jaren geleden werd algemeen aangenomen dat van de kinderstoel geen exemplaren meer bestonden, totdat in 2006 het onderhavige exemplaar werd aangeboden op een veiling. Het blijkt te gaan om een exemplaar dat werd gemaakt voor de familie van Willem Witteveen, die de stoel gezien kan hebben bij zijn collega Schelling – ook Witteveen werkte bij het spoor, als architect – of ermee bekend was uit de publicatie in het tijdschrift *De Stijl*. Dit exemplaar kan goed worden gedateerd door een foto in een album van de familie Witteveen daterend van 1922, waarop Hendrikus Johannes Witteveen (geboren 1921) in de kinderstoel zit. Deze telg uit de familie zou tweemaal minister van financiën worden en toezichthouder van de Nederlandse staat bij het IMF.

Bij elkaar genomen waren er meer dan voldoende redenen om de kinderstoel te verwerven. Want er bleek dus nog wel een exemplaar van dit interessante ontwerp te bestaan, dat bovendien goed te dateren was. Die datering is ook belangrijk omdat werken van Rietveld uit deze beginperiode doorgaans moeilijk te dateren zijn, door gebrek aan vaste gegevens. Door de samenwerking tussen de twee musea kan met dit éne object een heel cruciale aanvulling worden gegeven in de belangrijke collecties van Rietveld die de twee musea al bezitten. Door de conservatoren wordt het stuk de 'missing link' genoemd, zowel wat betreft de ontwikkeling van Rietvelds vormtaal als in zijn gebruik van kleuren. De kinderstoel zal afwisselend in Utrecht en in Amsterdam te zien zijn, steeds voor een periode van ongeveer een jaar. De kennis van Rietvelds ontwikkeling wordt met dit exemplaar enorm vooruit geholpen, zo voegde Ingeborg de Roode nog toe aan haar enthousiasme.

Kinderstoel van Rietveld